

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА**

ГЛУЩИК СЕРГІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 811.161.2'373.23

УКРАЇНСЬКА АНТРОПОНІМІЯ

У ГЕНЕРАЛЬНОМУ ОПИСІ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ 1765-1769 рр.:

СЛОВОВІРНА І МОРФОЛОГІЧНА СТРУКТУРА

(на матеріалі Київської сотні Київського полку)

10.02.01 – українська мова

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата філологічних наук

Київ – 2003

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі української мови Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

- Науковий керівник:** член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор
НІМЧУК Василь Васильович,
Інститут української мови НАН України,
директор.
- Офіційні опоненти:** доктор філологічних наук, професор
ГРЕЩУК Василь Васильович,
Прикарпатський державний університет імені В.Стефаника,
завідувач кафедри української мови.
- кандидат філологічних наук, доцент
СЕМЕРЕНКО Ганна Василівна,
Національний педагогічний університет імені
М.П.Драгоманова,
доцент кафедри мови та методики викладання мови у
початковій школі.
- Провідна установа:** Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
кафедра історії української мови, Кабінет Міністрів
України, м. Київ.

Захист відбудеться “ 02 ” грудня 2003 року о 14.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.04 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано “ 30 ” жовтня 2003 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.П.Гальона

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Серед усіх елементів мови чи не найбільшу увагу привертає система власних імен. Власне ім'я є особливою мовною одиницею, котра становить невід'ємну частину життєдіяльності людей і тому викликає особливий інтерес як з боку окремого індивіда, так і з боку його оточення. В імені, процесі його вибору, особливостях функціонування відображається діалектика взаємодії об'єктивного та суб'єктивного, мовних та позамовних чинників.

Українська антропоніміка сформувалась як окрема галузь ономастики. Цьому сприяли міжнародні й національні ономастичні конгреси та конференції, видання спеціалізованих журналів та збірників. Починаючи з 80-х років ХХ століття, ґрунтовні й різнобічні дослідження ономастики втілювалися в дисертаційних роботах. Наукові розвідки останніх десятиліть, які здійснили С.П.Бевзенко, В.В.Німчук, І.М.Железняк, І.Д.Сухомлин, М.Л.Худаш, П.П.Чучка, С.М.Медвідь-Пахомова, сприяли формуванню системи антропонімічної термінології, цілісному вивченню антропонімії в синхронічному та діахронічному аспектах. Окремі періоди розвитку антропонімії досліджено у працях Л.Л.Гумецької (XIV–XV століття), М.О.Демчук (слов'янські автохтонні імена XIV–XVII століть), Р.Й.Керсти (чоловічі іменування XVI століття), Р.І.Осташа (антропонімія реєстру Запорозького війська 1649 року), О.Д.Неділько (II пол. XVII – I пол. XVIII століть). Сучасним українським прізвищам присвячено праці Ю.К.Редька.

Одним з історичних джерел, що дає можливість вивчення української антропонімії II половини XVIII століття, є Генеральний опис Лівобережної України 1765–1769 років, який був першим переписом мешканців Гетьманщини і відображав їхній соціально-економічний статус, походження, володіння майном, родинні та суспільні відносини. Через російсько-турецьку війну 1769 р. перепис не було закінчено. Виняток становить тільки Київський полк, у якому перепис завершено у серпні 1767 р. Нині Генеральний опис зберігається у фондах Центрального державного історичного архіву України й налічує 969 одиниць зберігання. У ньому наведено відомості про 3500 населених пунктів 10 полків.

Відомості в Описі подано скорописом другої половини XVIII ст. Варіативність написання літер, різні почерки, а також загальний стан документа в багатьох випадках ускладнюють його прочитання. З іншого боку, сприйняття матеріалу полегшується тим, що відомості подавалися за шаблоном, хоча він не завжди витримувався. Опис не зберігся у повному обсязі: багато матеріалів загинуло ще у XVIII столітті.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що Генеральний опис Лівобережної України вперше стає предметом лінгвістичного дослідження; система іменувань Київщини II половини XVIII століття досі не отримала окремого комплексного вивчення; дослідження антропонімів та апелятивів не повністю співвіднесено між собою в словотворчому та морфологічному аспектах, що ускладнює вивчення словотвірної семантики та походження власних назв.

Наукова новизна. Дисертація є першим в українській лінгвістиці дослідженням Генерального опису Лівобережної України 1765-1769 рр. На основі суцільного обстеження власних імен, зафіксованих у межах Київської сотні Київського полку (це єдиний полк, опис якого було завершено повністю), визначено якісні та кількісні характеристики системи антропонімів того періоду, особливості їх функціонування, словотвірної та морфологічної структури.

Матеріалом для дослідження стали іменування мешканців Київської сотні Київського полку, зафіксовані в Описі. Методом суцільної вибірки було виділено близько 5000 іменувань, які згадуються в межах цієї сотні. Однак кількість іменувань не відповідає реальній кількості мешканців з кількох причин: по-перше, іменування деяких осіб наводяться більше одного разу; по-друге, відомості про мешканців частини населених пунктів подано у вигляді таблиць з зазначенням кількості полів, сіножатей та ін., кількості мешканців, їх розподілу за віком, майном (без наведення імен); по-третє, у матеріалах перепису Київської сотні трапляються імена осіб, які не були її мешканцями, – членів царської родини, гетьманів, а також святих. **Предметом** дослідження є етимологія, словотвірна та морфологічна структура іменувань Опису.

Метою дослідження є з'ясування основних рис української антропонімії II половини XVIII століття з погляду її походження, словотвірної та морфологічної структури.

Для досягнення цієї мети розв'язано такі **завдання**:

1. Визначити основні моделі іменувань з погляду їх кількісних та функціонально-семантичних характеристик.
2. Проаналізувати основні способи творення хресних імен, прізвиць, патронімів.
3. Визначити ступінь впливу позамовних чинників (статі, віку, соціального та сімейного стану особи) на вибір структури іменування.
4. Дослідити фонетичні та морфонологічні зміни, які відбувалися у процесі творення та функціонування іменувань.

У роботі використано **методи** порівняльно-історичного, статистичного, описового аналізу мовного матеріалу.

Теоретичне значення роботи. Теоретичні положення, узагальнення й висновки дисертації поглиблюють уже відомі і вводять нові знання про систему антропонімів другої половини XVIII століття, її словотвірну та морфологічну структуру. В дослідженні визначено функціональні характеристики антропонімних одиниць Генерального опису та співвіднесено їх з основними типами антропонімів (ім'я, прізвисько, патронім, прізвище, родова назва). Встановлено словотвірні особливості імен, прізвиськ і патронімів з погляду частотності способів творення, словотвірних моделей та формантів.

Практичне значення отриманих результатів. Зібраний та систематизований матеріал може бути використано при підготовці репринтного видання Генерального опису з науковим коментарем до нього; лінгвістичних досліджень порівняльного характеру (наприклад, системи власних імен попередніх і наступних історичних періодів, інших типів документів XVIII століття, особливостей антропонімійної системи прилеглих чи віддалених територій відносно Київського полку тощо). Положення та результати дослідження стануть у пригоді для розробки підручників і посібників для вищої та середньої школи, спецкурсів та спецсеминарів з проблем антропоніміки в цілому та історичної ономастики зокрема.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації пов'язана з науковим напрямком Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова “Дослідження проблем гуманітарних наук”, входить до плану науково-дослідної роботи кафедри української мови і є складовою частиною комплексної теми “Лінгводидактичний опис функціонування української мови”.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження обговорювалися на Дев'ятій міжнародній науковій конференції ім.С.Б.Бураго “Мова і культура” (27-30.06.2000 р., м. Київ), Всеукраїнській науковій конференції “Сучасні тенденції розвитку слов'янських мов /присвячується пам'яті проф. М.М.Пилинського/” (18-19.12.2002 р., м.Київ), а також на наукових конференціях у Національному педагогічному університеті ім. М.П.Драгоманова (1997-2003 рр.). Зміст роботи викладено у семи публікаціях.

Матеріали дисертаційного дослідження було використано в процесі викладання української мови слухачам Національної академії внутрішніх справ України (довідка про впровадження № 75 від 28.05.2003 р.), учням спеціалізованої школи з поглибленим вивченням іноземної мови № 267 (довідка про впровадження № 49 від 04.06.2003 р.).

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (160 найменувань), додатків. Обсяг дисертації без списку використаної літератури та додатків – 198 сторінок, загальний обсяг роботи – 246 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** наведено загальну характеристику Генерального опису, стан його вивчення, обґрунтовано актуальність проблеми дослідження антропонімічної системи Київської сотні Київського полку, сформульовано мету й завдання дисертаційного дослідження, визначено наукову новизну роботи, окреслено теоретичну і практичну цінність одержаних результатів та форми їх апробації.

У **першому розділі** – “*Система іменувань Генерального опису*” – подано загальну характеристику іменувань, зафіксованих у документі, здійснено аналіз з погляду частотності та кількості елементів, які входили до їх складу.

Матеріали Генерального опису засвідчують, що система іменувань у II половині XVIII ст. була досить розвинутою. Вона включала імена, патроніми (андроніми, матроніми), прізвиська; два останніх розряди мали морфологічний статус прикметникових та іменникових утворень. Іменування особи могло бути одно-, дво-, три- або чотиричленним, що визначалося контекстом (коротші іменування вживалися частіше після повних багаточленних) або віком особи (іменування дітей були, як правило, одночленними, крім того, вони наводилися після іменувань батьків). Соціальний стан не мав вирішального впливу на кількісний склад іменування.

Як свідчать матеріали Київської сотні Київського полку, в другій половині XVIII століття двочленні іменування були домінуючими (2413 одиниць), тричленні перебували на стадії становлення (53 одиниці). Найбільшу кількість фіксацій мають одночленні іменування (2462 одиниці).

Особливість одночленних іменувань полягає в тому, що вони вживаються у складі аналітичних патронімих конструкцій (імена) або супроводжують повні іменування (прізвиська, патроніми, прикметники). Одночленними іменуваннями виступають: 1) імена (у супроводі займенників або загальних назв на позначення спорідненості): *Агафі(я) сестра* (III, 160); *Захаръ ево синъ* (IV, 41); 2) прізвиська: *они Беркути с пре(д)ковъ козаки* (III, 184); 3) патроніми: *Голоденко* (II, 9); *Карповичъ* (III, 28); 4) прикметникові іменування: *оной Березовской с предковъ козакъ Кіевскій* (III, 38).

Включення одночленних іменувань до більш широких відомостей про особу забезпечило їх високу частотність і засвідчило, що на час підготовки Опису вони втратили свою самостійність як ономастичні одиниці, однак не мали стилістичної або іншої (позамовної) диференціації і застосовувалися практично до всіх верств населення: *госпо(ж)(е) полковниц(е) Родевой* (II, 70); *оной Лотасевскій синъ св(я)щеннический в козаки*

записалс(я) (I)750 год(у) (III, 25); (о)нь Горохо(в)ській **имееть в то(м)же селе на базаре комор(у)** (IV, 160); (о)ной Гамалей **с предко(в) козакъ** (IV, 172); дочь вдо(в)а Е(в)докия **солдатска(я) (ж)ена** (IV, 53); Настаси(я) **теща е(в)о м(у)жичка вдо(в)а** (IV, 109); оной Якубенко **сенокосовъ поля и лесовъ никаких угодей, скота промыслу не им(е)еть** (III, 19).

Двочленні іменування представлено кількома моделями: 1) ім'я + ім'я: *Артемъ Андрѣецъ* (IV, 67); 2) ім'я + прізвисько: *Григорий Хрещикъ* (IV, 32); 3) ім'я + патронім: *Василиса Гутиловна* (III, 204), 4) ім'я + прикметник на –СК-ий: *Ва(р)(в)ара Яковская* (III, 271).

Тричленні іменування (53 одиниці) мають найбільшу кількість різновидів (10), котрі формуються із сполучень імен, прізвиस्क, патронімів. Найчастотнішими з них є такі моделі: 1) ім'я + ім'я + патронім: *Федо(р) Григорецъ Дѣденченковъ* (IV, 76); 2) ім'я+патронім+прізвисько: *Кондратъ И(в)ано(в)ъ Ко(в)аль* (III, 245); 3) ім'я+патронім+патронім *Степанъ Івано(в)ъ Панченко* (IV, 107); 4) ім'я + патронім + прикметникове іменування на –СК-(ий): *Елена дочь Тихоніева Григоровска(я)* (III, 34); 5) ім'я + прізвисько + прикметникове іменування на –СК-(ий): *Ка(р)пъ Запоро(ж)ецъ Шк(у)ринский* (III, 163).

Формування антропонімійної системи на час укладання Опису не було повністю завершено, що виявилось в таких її особливостях: по-перше, вживаються однопоколінні однокореневі іменування сина по матері, дружини – по чоловікові, матері – по синові тощо: *вдо(в)а Стефанида Самойлиха – синъ Іванъ Самойленко* (IV, 64); *Іванъ Ха(р)ченко – ма(т) его родна(я) Анна Ха(р)чиха* (IV, 96); по-друге, номінативні одиниці на позначення однієї і тієї ж особи часто є фонетичними або словотвірними варіантами: *Петра Солохи атамана броварского* (II, 24) – *Петр(у) Солошинскому атаману броварскому* (II, 26) – *Солошенко* (II, 28).

Другий розділ – “Загальна характеристика хресних імен та основні способи їх творення” – складається з двох підрозділів. У першому підрозділі здійснюється загальна характеристика хресних імен за походженням, у другому – аналіз основних способів творення їх варіантів.

У Генеральному описі відображено систему імен II половини XVIII ст., сформовану з відносно невеликої кількості імен – близько 200 (150 чоловічих і 49 жіночих) слов'янського, давньоєврейського, грецького, латинського походження.

Серед слов'янських імен засвідчено 2 чоловічих (**Борись і Владимиръ**) і 2 жіночих імені (**Вѣра, Любовъ**), а також більше 10 основ у складі патронімів: *Тишко Сулим-енко* (IV, 118). *Семень Путь* (IV, 12); *Некраш-евичъ* (III, 158).

Найбільш частотними іменами давньоєврейського походження є **Іванъ** (448

фіксацій; тут і далі вказується загальна кількість фіксацій усіх варіантів імені), **Яковъ** (168), **Семень** (133), **Марія** (220 фіксацій), **Анна** (183 фіксації): *Иванъ Гуренко (III, 168); Иванъ Киселенко (III, 171); Василь И(в)ан-ицкой (IV, 190); Яковъ Гончаренко (III, 63); Яковъ Столяръ (III, 167); И(в)анъ (Я)ков-енко (IV, 18); Семень Срѣбненко (III, 54); Семень Затонскій (IV, 196); Анна Семен-о(в)а (III, 245); Марія Губиха (III, 134); Марія Романо(в)а (IV, 21); Анна Иванова (III, 69); Анна Федорова (IV, 36)*. По 1 разу вжито імена **Самсонъ, Софоній** (*Анна Сопон-ова (III, 162)*), **Аввакум, Ева**.

Серед імен грецького походження найвищу частотність вживання виявляють **Василь** (217 фіксацій), **Григорій** (187), **Федоръ** (171), **Стефанъ** (148), **Петро** (138), **Евдокія** (189), **Параскевія** (129), **Агафія** (105): *Василь Суменко (II, 27); Агафи(я) Васил-иха (III, 134); Григорій Горохъ (III, 88); Е(в)докі(я) Григорі-е(в)а (III, 81); Федоръ Закре(в)скій (IV, 137); Агритина Федор-ова (III, 129); Степанъ Без(в)ерхій (III, 249); Агафи(я) Степан-ова (III, 138); Петро Са(в)ченко (III, 248); (Кс)ені(я) Петр-о(в)а (III, 83); Евдокия Иванова (IV, 17); Евдокия Карпова (IV, 150); Параскевія Дем(я)ненкова (III, 40); Пара(с)ке(в)і(я) Михайло(в)а (III, 106); Агафія дочь Але(кс)еева (III, 36); Агафія Романова (III, 239)*. Мінімальною частотністю (по 1 фіксації) характеризуються імена **Варлаамъ, Агһй, Евдокимъ, Фотина, Фекла**.

Найвищу частотність серед імен латинського походження мають **Павель** (105 фіксацій), **Максимъ** (65), **Лукянъ** (50) **Татіяна** (101), **Уліяна** (94), **Матрона** (81): *Па(в)ель Буйниченк(о) (IV, 57); Павель Колосо(в)скій (III, 131); Ма(кс)имъ Илленко (IV, 214); Агафи(я) Ма(кс)им-ова (III, 123); Лукянъ Гороховскій (II, 14); Марія Л(у)кян-о(в)а (III, 178); Тати(я)на Михайлова (IV, 114); Тати(я)на Прокопова (IV, 65); Ул(я)на (III, 24); (III, 194); Уляна Василие(в)а (III, 59); Матрона Бондариха (III, 133); Матрона Остаповна (III, 170)*. Найрідше вжито імена **Аверянъ** (похідний варіант канонічного **Аверкій**, 1 фіксація): *Аверянъ (IV, 49) Мокрина* (фонетичний варіант канонічного **Макрина**): *Мокрина (III, 183); (IV, 140)* (3 фіксації).

В Описі зафіксовано формування та функціонування варіантів, які в сучасних українській та російській антропосистемах мають статус офіційних або народно-розмовних. Загальної переваги за показником частотності не мають ні українські, ні російські форми імен. Приблизна рівновага українських і російських варіантів має різні причини: наявність українських варіантів обумовлена територією, де здійснювався Опис, російські варіанти використовувалися під впливом російськомовних писарів. Про переважання українських або російських мовних явищ можна говорити лише стосовно кожного імені окремо.

Оскільки в межах Київської сотні здійснено суцільне вибирання іменувань

людей, кількісні характеристики в абсолютних вимірах (кількість фіксацій, кількість імен, частотність, варіативність) та в порівняльному аспекті мають високий ступінь імовірності. У матеріалах Київської сотні Київського полку зафіксовано найбільшу кількість чоловічих і жіночих імен грецького походження (відповідно 82 і 31) і найменшу кількість слов'янських імен (відповідно 18 і 2). Найвищою частотністю фіксації в Описі характеризуються чоловічі та жіночі імена давньоєврейського походження (відповідно 46,3 і 70,5), найнижчою – чоловічі і жіночі слов'янські імена (відповідно 2,7 і 5,5). Найвищу варіативність мають латинські жіночі імена (3,9) й чоловічі антропоніми давньоєврейського походження (3,3), найнижчу – слов'янські чоловічі (1,4) і давньоєврейські жіночі (1,8) імена. Близько 200 імен, вживання яких зафіксовано в II половині XVIII ст., задовольняли потребу носіїв мови щодо номінативної, дистрибутивної і конотативної функцій за рахунок їх високої частотності (кожне ім'я вживалося в середньому 32 рази), а також певної варіативності (в середньому імена мали 3 варіанти фонетичного або словотвірного характеру).

Походження імен впливало на їх функціонування лише опосередковано: відмінності фонетичної та морфологічної структури питомої мови від праслов'янської мовної системи зумовлювали напрямок змін і формування варіантів імені. Практично всі імена зафіксовано не лише в канонічному, а й в похідних варіантах. Деякі антропоніми в канонічному варіанті не засвідчено. Від чоловічих (а також від небагатьох жіночих) імен творено патроніми. Деякі імена зафіксовано лише у складі патронімів. Ці явища можна вивчати при дослідженні вікових показників частотності імен та їхніх варіантів.

У другому підрозділі другого розділу проаналізовано основні способи творення варіантів імен – флективний, суфіксальний, усічено-флективний, усічено-суфіксальний, усічення твірних основ. Матеріали Опису відбивають наслідки фонетичних, морфологічних та словотвірних процесів, оскільки в них зафіксовано одночасне вживання народно-розмовних і канонічних варіантів імен. Словотворчі особливості хресних імен частково зумовлюються їх морфологічною належністю в основному до іменників, а також прикметників і дієприкметників. Основні способи творення варіантів імен відповідають їх частиномовним характеристикам: 1) суфіксація: *Іванъ Ян-к-о* (III, 129); *Ірина Ил-к-о(в)а* (III, 83); 2) флексація: *Павл-о Гончаръ* (III, 154), *Петр-о* (III, 28), *Карп-о Каши(у)нь* (III, 115), *Михайл-о* (III, 184), *Самойл-о* (III, 143), *Га(в)рил-о* (IV, 25), *Кирил-о* (IV, 12), *Данил-о Лещенко* (III, 292); 3) усічення: *(О)панасъ Данило(в) Донецъ* (III, 165); *(О)стапъ Кушнеренко* (IV, 50); *Игнатъ Авксентие(в)ъ* (III, 66); *Лаврѣнь Зѣличъ* (III, 172); *Захаръ Куличинской* (III, 78); *Климъ Бѣляченко* (III, 52); 4) усічено-флективний спосіб: *Дмитр-о Григоровичъ*

(III, 144); *Ерем-а* Стелмашенко (III, 251); *А(кс)ин-а* (III, 44); *Параске(в)-а* (IV, 199); *Хим-а* (III, 199); *Ярмол-а* Коваль (II, 58); 5) усічено-суфіксальний спосіб: *Степань Я-хн-о* (IV, 152); *Антонь Дмитр-а(к)* (III, 24); *Степань Андр-(у)с-енко* (III, 283); *Васил-к-о* (III, 197); *Натал-к-а* (III, 281); *Івань Чип-ч-енко* (IV, 162); *Гри-ц-к-о* (IV, 64); *Лес-к-о* Венчицкий (IV, 62); *Анна Доро-ш-иха* (IV, 151).

Відмінність хресних імен від апелятивів аналогічних частин мови полягає в низькій частотності префіксального способу творення, що, очевидно, зумовлюється сприйняттям імен як асемантичних одиниць з виключно номінативною функцією. Основними словотворчими формантами імен та антропонімних твірних основ виступають суфікси, флексії, а також частини основи, які зазнають усічення, – морфеми, субморфи, асемантичні частини. Семантика демінутивності є передумовою використання суфіксів для творення патронімів – іменувань осіб, менших (молодших) за віком. Тому більшість демінутивних суфіксів можуть утворювати як патроніми, так і демінутивні варіанти імен. Певна частина фонетичних і словотвірних варіантів закріпилася як офіційні імена в українській та російській мовах. Деякі варіанти мають статус народно-розмовних або okazіональних.

У третьому розділі – “*Основні способи творення прізвицьк*” – досліджуються дериваційні особливості прізвицьк.

Особливість прізвицьк як різновиду антропонімів полягає у семантичній, функціональній та словотвірній близькості до апелятивів, унаслідок якої можливе одночасне або послідовне у часі функціонування лексеми як апелятива і прізвицька, творення прізвицька одразу як іменування за аналогією до певного апелятива. Окрім того, при застосуванні апелятива до конкретної особи з метою її іменування через характерну для неї ознаку можлива актуалізація внутрішньої форми слова. У функції прізвицьк використовуються апелятиви з первинним значенням неістоти, істоти-неособи та істоти-особи. Особове значення прізвицька формується в момент його застосування для називання особи. З морфологічного погляду ці лексеми є іменниками, прикметниками або дієприкметниками. Для творення прізвицьк використовуються такі способи: лексико-семантичний, лексико-граматичний, флективний, суфіксальний, префіксальний, префіксально-флективний, префіксально-суфіксальний, складання, зрощення.

Лексико-семантичний спосіб застосовується при утворенні прізвицьк від апелятивів з основним значенням неістоти або істоти-неособи. Переосмислення здійснюється за ознаками посесивності, суміжності або подібності особи та реалії, названої апелятивом. Традиційно виділяються тематичні групи апелятивів, від яких шляхом переосмислення утворюються прізвицька: “їжа як предмет і як процес”, “речі”, “явища природи”, “рослини”,

“тварини (ссавці)”, “птахи”, “етнічна належність”, “ремесло, посада”: *(Я)ко(в)ъ Сахаръ* (III, 258); *Федоръ Сундукъ* (IV, 193); *Петро Моро(з)* (III, 253); *Григорій Часникъ* (III, 38); *Василь Воробей* (IV, 20); *Стефанъ Бобр-енко* (III, 186); *Григорій (В)олохъ* (III, 110); *Дмитро Сторо(ж)* (III, 237). Лексико-граматичний спосіб полягає в зміні роду лексеми і виявляється у вживанні іменників, наприклад, жіночого або середнього роду як прізвиськ чоловіків: *Іванъ Хмара* (III, 159); *Федоръ Ков(в)баса* (III, 53); *Степа(н) Билуга* (III, 93); *П(в)анъ Кобила* (III, 209). Флективний спосіб використовується самостійно або у сполученні з суфіксацією, усіченням, конфіксацією: *Захарий Чайко* (II, 36), *Яковъ Беркута* (IV, 183); *И(в)анъ Гуца* (IV, 191). Найбільш широко у системі словотворення прізвиськ представлено суфіксальний спосіб. Кількість суфіксів (разом із варіантами), використаних для творення прізвиськ, перевищує 100. Деякі суфікси мають позиційні та комбінаторні варіанти. Іноді на їхній основі утворюються похідні суфікси за рахунок приєднання частини кореня або іншого суфікса.

Найвищу частотність у словотворі прізвиськ Генерального опису виявляє суфікс -К-. Окрім цього суто кількісного показника, суфікс -К- має ще кілька особливостей. Зокрема, він сполучується з різними типами твірних основ – дієслівними: *Василь Забу(д)ко* (III, 282); іменниковими: *И(в)анъ Килко* (III, 163); *Ива(н) Коробка* (III, 168); *Е(в)доки(я) Ка(в)(у)нка* (III, 210); а також двокореневими: *Дмитро Триполко* (III, 136). Крім того, праслов'янський суфікс -ЪК-/-ЪК- внаслідок занепаду зредукованих набув різних фонетичних варіантів: *Анто(н) Д(е)д-окъ* (IV, 123), *Е(в)докия Баран-ч-иха* (IV, 71); *Остапъ Бл-ец-к-ій* (II, 27); *Карпо Ше(в)-ч-енко* (IV, 12). Високу частотність має суфікс -ІК/ИК-, а також його його варіанти (-ІЧ-, -ИЦ-) і похідні від нього суфікси (-НИК, -НИЧ, -ЩИК): *Даниль Горб-икъ* (III, 210); *Петро Дин-никъ* (IV, 118); *Онисимъ М(у)ж-ич-енко* (III, 261); *Григорій Рнз-нич-енко* (III, 87), *Моушій Ден-щик-о(в)ъ* (III, 209). Суфікси -АК, -ЯК, їхні варіанти (-АЧ-, -АЦ-) та похідні від них суфікси (-НЯК-/-НЯЦ-) взаємодіють із різними типами основ (дієслівними, прикметниковими, іменниковими) як на етапі творення антропоніма, так і при формуванні відповідного апелятива, котрий згодом було використано у функції прізвиська: *Федоръ Щерб-акъ* (II, 5); *Петро Риб-акъ* (IV, 138), *Анна Биб-ач-ка* (III, 215); *И(в)анъ Син-(я)къ* (III, 174).

Префіксальний спосіб творення лексеми можна констатувати за умови функціонування її твірної бази як самостійної одиниці аналогічної частини мови: *Іванъ Без-доля* (IV, 42), *Семень Не-читайло* (III, 86), *Прокопъ Не-(ж)ивой* (IV, 53). Під час творення прізвиська префіксація може відбуватися на попередньому словотвірному такті, реалізовуватися самостійно або одночасно з суфіксацією чи флексацією. Кількість

префіксів та кількість іменувань, у складі яких є префікс, досить незначна у порівнянні з кількістю суфіксів та суфіксальних утворень.

Для творення прізвиськ використовується також складання і зрощення основ. Цей спосіб творення притаманний не лише антропосистемі, а й системі апелютивів, зокрема, назв рослин і тварин: *Андрей Во(в)кода(в)* (III, 290) (пор. звіробій), *Дмитро Триполко* (III, 136) (пор. триреберник), *Антонь Бхлоусь* (III, 164) (пор. біловус).

Четвертий розділ – “Словотвірні та морфологічні характеристики патронімів” – містить аналіз словотвірних та морфологічних характеристик патронімів.

Особливість патронімів як виду іменувань полягає у співвіднесенні з іншим іменуванням, за допомогою якого відображається певний родинний зв'язок між двома особами. За ступенем формального вияву патронімного значення патроніми поділяються на імпліцитні та експліцитні. Імпліцитні патроніми – це передусім імена, вжиті на другій позиції: *Лук(я)нь Каленикь* (IV, 12); *Марко Хроль* (III, 127). Формуванню в них патронімного змісту сприяє наявність гіпокористичних та аугментативних суфіксів: *Грицко Гриц-ай-к-о* (III, 92), *Дем(я)нь Дем-ур-а* (III, 141). Значення експліцитних патронімів виражається на лексичному, словотвірному та синтаксичному рівнях аналітичними, синтетичними та аналітично-синтетичними засобами.

До аналітичних засобів належать фразові та текстові конструкції, які співвідносять іменування патронімогена (особи, від іменування якої утворено патронім) та ім'я особи за допомогою апелютивів (іменників, особових та присвійних займенників) на позначення ступеня і напрямку родинного зв'язку: 1) іменування дитини по батькові: *его Мовш(я) дочь Евдоки(я)* (IV, 83); *синь его Григория Герасимь* (III, 61); *дочь его Васили(я) Тетияна* (III, 60); 2) іменування батька по дитині: *отець (В)арлаама Иосифь*; 3) іменування дружини по чоловікові: *бегла(я) о(т) мужа (ж)ена пана Марька Агафи(я)* (IV, 126); 4) іменування сестри по братові: *(е(в)о) Ивана сестра Аксина*; 5) іменування “дівиці” по іншій особі: *сестри помянутой Е(в)докии де(в)ица Параске(в)и(я)* (III, 64); 6) іменування сестри по сестрі: *сестра ро(д)на(я) Е(в)докии Ирина* (III, 140).

Синтетичні патронімні засоби – це суфікси і флексії, за допомогою яких похідне слово передає стать і родинний стан іменованої особи. Система суфіксів у патронімних іменуваннях Генерального опису досить невелика (близько 30 одиниць з урахуванням варіантів) і сформувалася на основі посесивних та гіпокористичних формантів.

На сполучуваність патронімних суфіксів впливають три основних чинники: 1) рід іменника-твірної бази (наприклад, суфікс –ОВ сполучається з усіма іменниками чоловічого роду, а суфікс –ИН – з усіма іменниками жіночого роду); 2) оформлення твірної основи

(для суфікса –ИН- дистрибутивною ознакою є сполучуваність з іменниками чоловічого роду на –А/-Я); 3) рід похідного іменника (наприклад, суфікс –ЕНК-(о) утворював іменування лише чоловічого роду; для іменувань жіночого роду використовувався похідний від нього складний суфікс –ЕНК-ОВ-(а) або –ЕНЧ-ИХ-(а)). Серед патронімічних суфіксів є морфеми, сполучуваність яких не залежить від наведених вище показників. До таких універсальних суфіксів належать іменниковий суфікс –К-, прикметниковий суфікс –СК- та інші, які сполучаються з твірною базою незалежно від її роду та оформлення й утворюють (у поєднанні з відповідними закінченнями) іменування чоловічого або жіночого роду.

Для творення андронімів використовується флексація або додаткова суфіксація: *Анна Ав(кс)ентиев-а* (III, 66) (пор. *Игнатъ Авксентие(в)ъ* (III, 66)); *(ж)ена Параскевія Дем(я)ненк-ов-а* (III, 40) (пор. *Тимофій Дем(я)ненк-о* (III, 184)); *Елена И(в)ано(в)а (В)асиленч-их-а* (III, 245) (пор. *Давидъ Василенк-о* (IV, 85)); *Евфросимия Науменч-их-а* (III, 284) (пор. *Павло Науменк-о* (III, 284)).

Аналітично-синтетичні засоби поєднують елементи аналітичної конструкції (апелятив, присвійний займенник) з синтетичним патронімом. Апелятив є надлишковим, коли він фіксує стосунки “дитина по відношенню до батька/матері” (ці стосунки вже виражено синтетичним способом – за допомогою патронімічного суфікса) (*Агафія дочь Але(кс)еева* (III,36)), в інших випадках він ідентифікує родинний зв’язок і тому є необхідним: іменування матері по синові: *мать Андреева Марина* (III,282); іменування вдови по чоловікові: *Пелаге(я) вдо(в)а (Я)ко(в)ле(в)а* (IV, 39).

Аналіз іменувань заміжніх жінок засвідчив, що за допомогою суфікса –ОВ-(а) частіше утворювалися андроніми для іменування жінки, чоловік якої живий: *(е(в)о (ж)ена Устина Карп-о(в)-а* (III, 46); *теща ево Анна Іван-о(в)-а* (IV, 12)), за допомогою суфікса –ИХ-(а) – іменування вдів: *теща его вдо(в)а (Кс)ени(я) Солош-их-а* (IV, 124); *мать е(в)о вдо(в)а Мария Чипч-их-а* (IV, 162). Внаслідок зафіксованої у деяких випадках двозначності патронімічної форми, що може вживатися і як ім’я по батькові, і як ім’я по чоловікові, однозначно ідентифікувати патронім щодо родинного стану особи, від імені якої його було утворено, можна лише за допомогою апелятивів, котрі супроводжують іменування жінки.

Помітне місце у системі іменувань Генерального опису займають прикметникові утворення з суфіксом –СК (та його варіантами), до яких часто застосовують термін “родова назва”. Аналіз цього виду антропонімів виявив, що, крім загальноновизнаних відтопонімічних іменувань та іменувань духовних осіб за назвою церкви, прикметникові іменування утворюються від імен батьків і в цих випадках являють собою патроніми. Окрім того, іменування духовних осіб утворюються від топоніма їхнього приходу. Прикметникові

іменування мають кілька словотворчих моделей. Наприклад, *Марія Стре(ж)евска(я)* (III, 36); *Данило Михайло(в)скій* (III, 87) могли утворитися шляхом суфіксації за допомогою форманта –СК- без інших змін основи (Стрижевь, стрижевой, Михайловъ), усічення твірної основи (Стрижевка, Михайловка), суфіксації за допомогою складного суфікса (Стрижь, стрижь, Михайло). Однозначно встановити модель творення конкретного прикметникового іменування можна при можливості його порівняння з твірною базою.

У **висновках** сформульовано результати дослідження.

Генеральний опис Лівобережної України 1765–1769 рр. – це унікальна пам'ятка української мови, що містить широкий антропонімний матеріал, лінгвістичне вивчення якого практично не здійснювалось. У матеріалах Київської сотні Київського полку вжито близько 5000 іменувань, до складу яких входять імена, прізвиська, патроніми. Застосування терміна “прізвище” до антропонімів вбачається досить суперечливим унаслідок наявних в Описі іменувань однопоколінного характеру (близько 30 випадків), що не відповідає одній з найголовніших ознак прізвища – його незмінності і спадковості для декількох поколінь.

За кількісними розрядами іменування поділено на одно-, дво-, три-та чотиричленні, кожен з яких має декілька різновидів залежно від типу антропонімних одиниць у його складі (імена, прізвиська, патроніми). У другій половині XVIII століття двочленні іменування були домінуючими (2413 одиниць), тричленні перебували на стадії становлення (53 одиниці). Найбільшу кількість фіксацій мають одночленні іменування (2462 одиниці), особливість яких полягає у тому, що вони вживаються у складі аналітичних патронімних конструкцій (імена) або супроводжують повні іменування (прізвиська, патроніми, прикметники). Включення цих іменувань до більш широких відомостей про особу забезпечило їх високу частотність і засвідчило, що на час укладання Опису одночленні іменування втрачають свою самостійність як ономастичні одиниці, однак не мають стилістичної або іншої (позамовної) диференціації і застосовуються практично до всіх верств населення.

За походженням імена диференціюються на слов'янські автохтонні (хресні й неканонізовані), грецькі, давньоєврейські, латинські. Походження імен впливало на їх функціонування лише опосередковано: відмінності фонетичної та морфологічної структури питомої мови від старослов'янської мовної системи зумовлювали напрямок змін і формування варіантів імені. Практично всі імена зафіксовано не лише в канонічному написанні, а й у похідних варіантах. Від чоловічих (а також від небагатьох жіночих) імен утворено патроніми. Деякі імена (або їхні канонічні варіанти) зафіксовано лише у складі патронімів.

Аналіз частотності вживання імен у матеріалах Київської сотні Київського полку дозволяє зробити висновок про те, що в другій половині XVIII століття на цій території було сформовано іменник із відносно невеликої кількості імен (близько 200), які задовольняли потребу носіїв мови щодо номінативної, дистрибутивної і конотативної функцій цього класу антропонімів за рахунок їх високої частотності (кожне ім'я вживалося в середньому більш як 30 разів), а також певної варіативності (в середньому імена мали 3 варіанти).

Опис є унікальним матеріалом для вивчення фонетичних, морфологічних та словотворчих процесів, оскільки в ньому зафіксовано одночасне вживання народно-розмовних і канонічних варіантів імен. Словотвірні особливості іменувань частково зумовлюються їхньою

морфологічною належністю до іменників, прикметників і дієприкметників. Основні способи творення іменувань відповідають їх частиномовним характеристикам: суфіксація, флексація, усичення, усичено-флексивний та усичено-суфіксальний способи. Дери́ваційними формантами імен та антропоні́мних тві́рних основ виступають суфікси, флексії, а також частини основи, які зазнають усичення, – морфеми, субморфи, асемантичні частини. Певна частина фонетичних і словотвірних варіантів закріпилася як офіційні імена в українській та російській мовах. Деякі варіанти мають статус народно-розмовних або okazіональних.

Особливість прізви́ськ як виду антропоні́мів полягає у семантичній, функціональній та словотвірній близькості до апелятивів, унаслідок якої можливе одночасне або послідовне в часі функціонування лексеми як апелятива і прізви́ська, утворення прізви́ська одразу як іменування за аналогією до певного апелятива. Окрім того, при застосуванні апелятива до конкретної особи з метою її іменування через характерну для неї ознаку можлива актуалізація внутрішньої форми слова. З морфологічної точки зору ці лексеми є іменниками, прикметниками або дієприкметниками. Для творення прізви́ськ використовуються такі способи: лексико-семантичний, лексико-граматичний, флексивний, суфіксальний, префіксальний, префіксально-флексивний, префіксально-суфіксальний, складання, зрощення.

Від прізви́ськових основ, як і від основ хресних імен, утворюються патроні́мні іменування. Особливість патроні́мів як виду іменувань полягає у співвіднесенні з іншим іменуванням, за допомогою якого фіксується певний родинний зв'язок між двома особами. За ступенем формального вияву патроні́много значення патроні́ми поділяються на імпліцитні та експліцитні. Імпліцитні патроні́ми – це, в першу чергу, імена, вжиті на другій позиції, які набувають патроні́мної семантики завдяки демінутивним та аугментативним суфіксам. Значення експліцитних патроні́мів виражається на лексичному, словотвірному та синтаксичному рівнях аналітичними, синтетичними та аналітично-синтетичними засобами. До аналітичних засобів належать фразові та текстові конструкції, які співвідносять іменування патроні́могена та ім'я особи за допомогою апелятивів (іменників, особових та присвійних займенників) на позначення ступеня і напряму родинного зв'язку. Синтетичні засоби – це суфікси і флексії, за допомогою яких похідне слово відображає родинний стан і стать іменованої особи. Система патроні́мних суфіксів невелика за обсягом і сформувалася на основі посесивних та демінутивних формантів. Для утворення жіночих патроні́мів використовується флексація або додаткова суфіксація. Вживання однієї і тієї ж форми у функції жіночого і чоловічого патроні́ма для Генерального опису нехарактерне. Аналітично-синтетичні засоби поєднують елементи аналітичної конструкції (апелятив, присвійний займенник) з синтетичним патроні́мом.

Андрони фіксують стосунки між дружиною і чоловіком. Аналіз іменувань заміжніх жінок засвідчив, що за допомогою суфікса -ОВ-(а) найчастіше утворювалися андроніми для іменування жінки, чоловік якої живий, за допомогою суфікса -ИХ-(а) – іменування вдів.

Помітне місце у системі іменувань Генерального опису посідають прикметникові утворення із суфіксом -СК- та його варіантами, до яких часто, але суперечливо в ономастиці застосовують термін “родова назва”. Субстантивовані прикметникові іменування мають чотири словотворчі моделі: суфіксація за допомогою форманта -СК- без інших змін основи; усічення твірної основи; морфологічні зміни твірної основи; суфіксація за допомогою складного суфікса. Однозначно встановити модель творення конкретного прикметникового іменування вдається за можливості його порівняння з твірною базою.

Матеріали Генерального опису засвідчили, що система іменувань другої половини XVIII століття набула певних рис: переважання двочленного іменування; активне використання однопоколінних іменувань; прямий порядок елементів іменування (розміщення імені на першому місці); словотворчі зміни при формуванні жіночого прізвища, патроніма або андроніма. Ознаками розвитку і динамічності системи іменувань можна вважати наявність варіантів фонетичного та словотворчого характеру, використання похідних утворень на місці канонічних варіантів імен.

Основні положення дисертації викладено у публікаціях:

1. Глущик С.В. Генеральний опис Лівобережної України 1765-1769 рр. як об’єкт лінгвістичного дослідження // Система і структура східнослов’янських мов: Міжкафедральний збірник наукових праць. – К.: НПУ ім.М.П.Драгоманова, 1998. – С.19-22.
2. Глущик С.В. Способи творення та структурні особливості чоловічих прізвищ у Генеральному описі Лівобережної України 1765-1769 рр. (Київська сотня Київського полку) // Наука і сучасність. Збірник наукових праць НПУ імені М.П.Драгоманова.– К.: ІЗМН, 1998. Ч.1.– С.145-152.
3. Глущик С.В. Семантичні та словотвірні особливості функціонування патронімів на –ЕНК-О у II половині XVIII століття (за матеріалами Київської сотні Київського полку Генерального опису Лівобережної України /1765-1769рр./) // Система і структура східнослов’янських мов: Збірник наукових праць / Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2000. – С.77-83.

4. Глущик С.В. Місце одночленних іменувань у системі іменувань людини XVIII століття // Система і структура східнослов'янських мов: Зб. наук. праць. – К.: Знання, 2001. – С.58–65.
5. Глущик С.В. Двочленні іменування у Генеральному описі Лівобережної України 1765-1769 рр. (за матеріалами Київської сотні Київського полку) // Мова і культура. – Вип. 3. Т. III. Національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2001. – С.45–49.
6. Глущик С.В. Особливості іменування заміжніх жінок у Генеральному описі Лівобережної України 1765–1769 рр. // Система і структура східнослов'янських мов: До 200-річчя з дня народження В.І.Даля: Зб. наук. праць. – К.: Т-во “Знання” України, 2001. – С.90-97.
7. Глущик С.В. Складання і зрощення як способи словотворення прізвищ у Генеральному описі Лівобережної України 1765-1769 рр. // Система і структура східнослов'янських мов: Зб. наук. праць. – К.: Знання, 2002. – С.74-78.

АНОТАЦІЯ

Глущик С.В. Українська антропонімія у Генеральному описі Лівобережної України 1765-1769 рр.: словотвірна і морфологічна структура (на матеріалі Київської сотні Київського полку). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2003.

Дисертацію присвячено дослідженню словотвірної та морфологічної структури української антропонімії на матеріалі Генерального опису Лівобережної України 1765-1769 років – унікальної писемної пам'ятки XVIII століття, яка ще не досліджувалася з погляду лінгвістики. На основі суцільної вибірки іменувань мешканців Київської сотні Київського полку (це єдиний полк, перепис якого у 1769 році було закінчено повністю) сформовано іменник, який містить близько 5000 іменувань. Антропоніми досліджуються за кількома ознаками. За кількістю одиниць, які входять до їхнього складу, та співвідношенням власних/загальних назв виділяються одно-, дво-, три- та чотиричленні іменування, а також описові конструкції. Досліджуються основні групи імен за походженням (слов'янські, грецькі, давньоєврейські, латинські), наводяться показники їх частотності і варіативності. Проаналізовано основні функціональні характеристики імен, прізвищ, патронімів, визначено місце прикметникових іменувань з суфіксом –СК- у цій

системі. Визначено основні способи та моделі творення імен, прізвищ, патронімів, а також словотворчі форманти, які використовуються при цьому. З'ясовано головні риси системи іменувань другої половини XVIII століття: переважання двочленного іменування; активне використання однопоколінних іменувань; прямий порядок елементів іменування (розміщення імені на першому місці); словотворчі зміни при формуванні жіночого прізвища або патроніма. Ознаками розвитку і динамічності системи іменувань можна вважати наявність варіантів фонетичного та словотворчого характеру, використання похідних утворень замість канонічних варіантів імен.

Ключові слова: Генеральний опис Лівобережної України, антропонімія, ім'я, патронім, прізвище, одно/дво/три/чотиричленне іменування, описова конструкція.

АННОТАЦІЯ

Глушик С.В. Украинская антропонимия в Генеральной описи Левобережной Украины 1765-1769 гг.: словообразовательная и морфологическая структура (на материале Киевской сотни Киевского полка). – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2003.

Диссертация посвящена изучению словообразовательной и морфологической структуры украинской антропонимии на материале Генеральной описи Левобережной Украины 1765-1769 годов – уникальной письменной памяти XVIII века, которая еще не исследовалась с лингвистической точки зрения.

На основе сплошной выборки именованных жителей Киевской сотни Киевского полка (это единственный полк, перепись которого в 1769 году была закончена полностью) сформирован именной список, содержащий около 5000 единиц. Антропонимы исследуются по нескольким признакам. По количеству единиц, входящих в их состав, и соотношению собственных/нарицательных имен выделяются одно-, двух-, трех- и четырехчленные именованные, а также описательные конструкции. Исследуются основные группы имен по происхождению (славянские, греческие, древнееврейские, латинские), определяются показатели их частотности и вариативности. Анализ частотности имен свидетельствует о том, что во второй половине XVIII века на территории Киевского полка был сформирован именной список из относительно небольшого количества имен (около 200), которые выполняли номинативную, дистрибутивную и коннотативную функции, имели высокую частотность

(каждое имя употреблялось в среднем более 30 раз) и определенную вариативность (в среднем более 4 вариантов).

Словообразовательные особенности имен частично обуславливаются их морфологической принадлежностью к существительным, а также прилагательным и причастиям. Основными способами образования имен, зафиксированных в Генеральной описи, были суффиксация, флексация, усечение, усеченно-флективный и усеченно-суффиксальный способы.

В функции прозвищ используются апеллятивы с исконным неодушевленным и одушевленным значением. Одушевленное значение прозвища формируется в момент его применения для именованного лица. С морфологической точки зрения эти лексемы являются существительными, прилагательными и причастиями. Для их образования используются лексико-семантический, лексико-грамматический, флективный, суффиксальный, префиксальный, префиксально-флективный, префиксально-суффиксальный способы, сложение и сращение.

По степени формального выражения патронимного значения патронимы подразделяются на имплицитные и эксплицитные. Имплицитные патронимы – это, в первую очередь, имена, употребленные на второй позиции. Наличие в них аугментативных и деминутивных суффиксов способствует формированию патронимной семантики. Значение эксплицитных патронимов выражается на лексическом, словообразовательном и синтаксическом уровнях аналитическими (в составе фразовых и текстовых конструкций), синтетическими (при помощи соответствующих суффиксов и флексий) и аналитически-синтетическими средствами (путем включения патронима в состав аналитической конструкции).

При помощи андронимов фиксируются отношения между женой и мужем. Анализ именованных замужних женщин показал, что с помощью суффикса –ОВ-(а) чаще образовывались андронимы для именованной жены, муж которой жив, суффикс –ИХ-(а) – для именованной вдов.

Проанализировано функционирование адъективных образований с суффиксом –СК- в соотношении с семантикой и функциями прозвищ и патронимов, выделены их основные словообразовательные модели. Исследование этого вида антропонимов показало, что они близки к прозвищам, если имеют статус оттопонимных именованных и именованных духовных лиц по названию церкви или прихода; в случае образования от имен родителей адъективы представляют собой патронимы.

Формулируется общий вывод о том, что система именованных второй половины XVIII века имела определенные черты: преобладание двухчленного именованного, активное

использование однопоколенных именованний; прямой порядок элементов именованния (размещение имени на первом месте), словообразовательные изменения при формировании женского прозвища или патронима. Признаками развития и динамичности системы именованний можно считать наличие вариантов фонетического, словообразовательного характера, использование производных образований вместо канонических вариантов имен.

Ключевые слова: Генеральная опись Левобережной Украины, антропонимия, имя, патроним, прозвище, одно/двух/трех/четырёхчленное именованние, описательная конструкция.

ANNOTATION

Hlushchyk S.V. Ukrainian anthroponomy in General Census of Left-Bank Ukraine in 1765-1769: word-building and morphological structure (based on materials of Kiev sotnia of the Kiev regiment). – Manuscript.

Dissertation for scientific degree of Candidate of Philological sciences, speciality 10.02.01 – Ukrainian language. – National Teacher Training University named after M.P. Dragomanov. – Kyiv, 2003.

The thesis is dedicated to word-building and morphological structure of Ukrainian anthroponomy upon the material of the Left-Bank Ukraine General census of 1765-1769 – the unique written legacy of the XVIII-th century, which has not been yet investigated from the linguistic point of view. On the basis of general selection among nominations of Kiev sotnia of the Kiev regiment (the only regiment, the census of had been completed by 1769) the nominal roll was formed containing 5000 items. Anthroponyms have been investigated upon different indications. One-, two-, three- and four-member nominations and also depictive constructions are picked out by quantity of items included and by proper/common names correlation. The main groups (Slavic, Ancient Greek, Hebrew, Latin) of names are searched; index of frequency and variability is represented. The main functions of names, nicknames, patronyms are analysed and the role of adjective nominations with suffix –sk is defined in this system. The main ways and models of names, nicknames, patronyms are represented and word-building formants are given in use. General conclusion is about that nominative system of second half of the XVIII-th century had definite features: two-membered nominative domination, active usage of one-generation nomination; direct elements of nomination order (the noun should be put at the first place), word-building changes during formation of female nickname or patronym. The presence of graphic, phonetic and word building features, the use

of derivatives as substitutes for canonical variants of names can be treated as indications of development and dynamism of the nominative system.

Key words: General census of the Left-Bank Ukraine, anthroponomy, name, patronym, nickname, one/two/three/four-member nomination, depictive construction.